

Din istoria târgurilor ținutului Iași în prima jumătate a sec. al XIX-lea: un incident privind-i pe evreii din Ștefănești

Laurențiu Rădvan, Andrei Melinte

Primele decenii ale secolului al XIX-lea au fost marcate în Moldova de transformări semnificative la nivel politic, social și economic. Întreaga regiune a traversat un proces de schimbare, influențat de disputele dintre marile puteri, Rusia, Austria și Imperiul Otoman, la care se va adăuga la un moment dat și mai îndepărtata Franță. Trecută prin numeroase ocupații în veacul anterior, Moldova nu a fost ferită de implicațiile noilor conflicte dintre puterile vremii, Rusia controlând acest teritoriu între 1806 și 1812, dar și între 1828 și 1834. La evenimente petrecute în această ultimă ocupație într-un mic târg de pe malul Prutului, râu devenit graniță după 1812, vom face referire în continuare.

Evenimentele

Întâmplările ce vor fi prezentate aici au avut loc în Ștefănești, târg care intrase după modificările determinate de pacea din 1812 în componența ținutului Iași. Acesta este și motivul pentru care principalele informații cu privire la cele petrecute în așezarea de lângă Prut se află în dosarele Isprăvniceii acestui ținut de la Arhivele Naționale, filiala Iași. Unul dintre dosare, cel cu nr. 392, ne-a atras atenția întâmplător, deoarece, potrivit inventarului, privea „cercetări în legătură cu bătaia dintre câțiva militari din Miliția Moldovei și câțiva evrei din târgul Ștefănești”¹. Ca și în cazul unui alt dosar privitor la „țigăncile Hătmăniei” – care ne-a atras atenția cu puțină vreme în urmă² –, curiozitatea ne-a împins să ne aruncăm ochii și asupra acestuia, rezultatele fiind interesante. Descrierea principală a întâmplării s-a păstrat la dosar într-o copie, purtând titlul: Mărturii ci dăm noi cei mai de gios iscăliții asupra pricinii de zurba ci au avut jădovii cu comisari din Ștefănești, Theodosă Bosăi și cu oșteni, semnată de mai multe persoane. Mărturia plasează evenimentele în noaptea dintre 21 și 22 septembrie, „pe la 4 ceasuri”, cu ocazia cartului făcut de comisarul Bosie, împreună cu un „udru-ofițer” [subofițer] și

1. *Isprăvnicia ținutului Iași, 1828-1860. Inventar arhivistic*, întocmit de Virgil Apostolescu, Ema Apostolescu, București, 1984, p. 83, nr. 392.

2. Fructificat în studiul: Laurențiu Rădvan, „Arestuile țigănci” de la Iași și implicațiile colective ale unui furt la drumul mare din 1830, în „Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă), Istorie”, LXI (2015), p. 229-247.

zece soldați din strajă. Trecând pe lângă sinagogă, aceștia l-ar fi remarcat înăuntru pe un anume Ilie Hanganu „creștin”, care se ocupa de lumânări, precizându-se „ca cum ar fi un ponomari la o sfântă biserică creștiniască”. „Văzând lucru nelegiuit”, comisarul l-a chemat afară, fiind luat de oștenii din strajă, care nu au apucat să se îndepărteze 30 de pași pentru că, din sinagogă, se povestește că ar fi ieșit furioși tot mai mulți evrei, ce i-au înconjurat pe soldați, ținta furiei lor fiind totuși comisarul, făcut „calic și tâlhar”. Aflat la ananghie, acesta a poruncit soldaților să se retragă, ceea ce mai tare i-a înfuriat pe oameni. Mulțimea adunată se pare că număra deja peste 300 de persoane, care au rupt pari din garduri și i-au atacat pe comisar și soldați, primul fugind după ce a primit două lovituri pe spate, subofițerul și o parte din soldați suferind mai tare. Trei puști au fost luate, una fiind stricată. Mai mult, oamenii i-ar fi cerut subofițerului să le dea un soldat pentru a supraveghea lumânările, un preot bătrân, Ștefan, fiind potrivit acestei mărturii, silit să meargă în sinagogă pentru acest scop³.

Un al doilea episod al evenimentelor – de această dată doar o altercație – s-ar fi consumat în după-amiaza zilei de vineri, 23 septembrie, când comisarul Theodosie Bosie se îndrepta dinspre casă „spre cafineoa ce avem aici”, ocazie cu care trei evrei, Iancu sticlar, Haim Poliț și Buium, l-ar fi înjurat în fel și chip, ba chiar l-ar fi amenințat „să-ș caute loc de groapă, că n-are chip de scăpari”. Nu a scăpat de vorbele grele nici celălalt comisar, polcovnicul Theodor Drăghici⁴. De altfel acesta din urmă se află printre semnatarii mărturiei, alături de doi clerici ortodocși, ieromonahii Ștefan și Vasile, și alți 15 martori, dintre care trei armeni, alți doi nominalizați explicit ca negustori, plus cafegiul Costache Chicuș. Toți acești martori par creștini după nume, fiind cu siguranță subiectivi, mai ales că vorbim de oameni implicați într-un fel sau altul în evenimente. Din păcate, dosarul nu conține și o mărturie a evreilor, pentru a vedea punctul lor de vedere cu privire la cele întâmplate.

Un raport al celor petrecute în micul târg, scris chiar de Bosie, comisarul implicat personal în această poveste, plecase la isprăvnicia ținutului Iași încă de pe 22 septembrie. În plus față de ceea ce am prezentat deja aflăm aici câteva detalii, care țin de ora mai precisă, 3.30, un număr mai mare de soldați, 12, și de numele sub-ofițerului care îi conducea, Alexandru. Comisarul susține că prezența aceluia creștin în havră era „lucru nelegiuit” și „dinpotriva legii creștinești”, motivând astfel intervenția sa⁵. Ulterior, pe 30 septembrie, Teodosie Bosie se plângea din nou Isprăvniciei, susținând că se teme pentru viața sa. Se considera nedreptățit și pretindea că „eu, ca un creștin, am râvnă prin legi”⁶.

Pe lângă Isprăvnicie este înștiințată, după cum era și firesc, și conducerea Miliției Pământești. La 27 septembrie se numește o comisie, formată din reprezentanți ai fiecărei instituții abilitate să decidă în această chestiune: Costache Vartic, privighetor de ocol și rezident în Ștefănești – din partea isprăvniciei, respectiv Bran, comandantul roții a doua a Miliției – din partea armatei⁷. Ultimul anunță însă că va fi prezent cu întârziere la Ștefănești, fiind prins cu alte treburile⁸. „Gâlceava” – cum apare în surse – făcuse suficientă vâlvă, astfel că ajunge până la generalul maior rus Starov, care în cursul inspecției „străjii pământești” se oprește la Ștefănești, după cum aflăm dintr-un act ulterior, din 17 octombrie. Împreună cu ispravnicul ținutului, Iorgu Stavru, generalul cedează rugămintelor evreilor de a primi iertare și ajunge la concluzia că este de preferat o împăcare a părților: „împăceluindu-să

3. ANI, Isprăvnicia ținutului Iași, dos. nr. 392, f. 6.

4. *Ibidem*, f. 6v.

5. *Ibidem*, f. 9.

6. *Ibidem*, f. 4-4v.

7. *Ibidem*, f. 11-11v.

8. *Ibidem*, f. 15.

pricina între amândoa părțile”. Comisarul iese cel mai șifonat, intervenția sa din noaptea cu pricina fiind considerată nepotrivită: „iar învinovățirea să socotești mai mult a comisariului Theodosie, care au îndemnat pe soldați de au intrat în școală”. Evreii își recunosc și ei greșeala, promet că „altădată nici va mai întâmpla o asămine faptă” și semnează în evreiește, în aceeași zi, un document separat, în care susțin că nu vor ridica nici o pretenție de la ofițerul Alexandru și ceilalți soldați⁹. Cu siguranță un dosar pe această temă s-a deschis și la Miliția Pământească, însă nu l-am identificat.

Aceste întâmplări ridică o serie de întrebări ce țin de atmosfera din micile târguri din Moldova, în contextul venirii și așezării aici a unui tot mai mare de evrei. În primul rând, cum explicăm atitudinea destul de dură a autorităților? Totul pleacă de la interdicția adresată evreilor de a angaja slujitori de origine creștină. Chiar dacă această prevedere nu figurează explicit în pravilele din secolul al XVII-lea (*Carte românească de învățătură* și *Îndreptarea legii*¹⁰) și nici măcar în codurile lui Callimachi sau Caragea, totuși ea era prezumată din interdicțiile de coabitare iudeo-creștine din aceleași pravile, chiar dacă acestea nu erau aplicate consecvent. În martie 1743, Constantin Mavrocordat includea în așezământul său o astfel de restricție¹¹. În studiul dedicat evreilor din Moldova în perioada *Regulamentului Organic*, E. Schwarzfild amintește acest subiect, care a făcut obiectul unor jalbe în epocă, unele motivate de rațiuni economice¹². În 1843, breasla blănarilor din Botoșani se plângea de activitatea unor calfe creștine aflate în slujba unor meșteri evrei, fapt ce va determina introducerea unei interdicții în acest sens¹³.

Dar ce sărbătorea comunitatea evreiască în noaptea de 21 spre 22 septembrie a anului 1832. Trebuie să fi fost o mare sărbătoare. Din fericire, în ziua de azi, prin intermediul mai facil al internetului avem acces la o sumedenie de instrumente de calcul al timpului, cu precizarea că majoritatea calculatoarelor online de azi oferă variante de calcul pentru calendarul gregorian, în timp ce în Moldova încă se folosea stilul vechi, iulian. Am identificat totuși unul adaptat la acesta, potrivit căruia în ziua de 22 septembrie (4 octombrie pe stil nou) avem ziua de 10 Tishri (anul 5593) din calendarul evreiesc, în care tradițional se sărbătorește Yom Kippur¹⁴. Vorbim de cea mai sfântă și mai însemnată zi din anul evreiesc, „ziua ispășirii”, o zi de post, care începe de la asfințitul soarelui în ajun. Prin urmare, se explică de ce evenimentele care ne-au atras atenția s-au petrecut în noaptea de 21 spre 22 septembrie, celebrarea debutând, potrivit obiceiului, în ajun, adică pe 21.

Locul

Evenimentele au avut loc în Ștefănești, așezare ce făcea parte din categoria orașelor cu origine medievală târzie¹⁵. Asemenea altor târguri mai mici din Moldova, importanța sa a scăzut treptat, pe fondul diverselor războaie desfășurate în secolul al XVII-lea, dar mai ales în cel de-al XVIII-lea, care au adus cu ele distrugeri, jafuri, incendii și, implicit, fuga

9. *Ibidem*, f. 1-1v., 3.

10. Doar prevederi privind mărturia evreilor la judecată (*Carte românească de învățătură*, ed. Andrei Rădulescu et al., București, Editura Academiei Române, 1961, p. 79; *Îndreptarea legii*, ed. Andrei Rădulescu et al., București, Editura Academiei Române, 1962, p. 86 și 329).

11. *Vezi Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, II, partea 1, ed. Mihai Spielmann, București, Federația Comunităților Evreiești din R.S. România, 1986, p. 162, nr. 198.

12. E. Schwarzfild, *Evreii din Moldova sub Reglementul Organic*, în *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, ed. de Lya Benjamin, București, Hasefer, 2002, p. 135-136.

13. *Vezi Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, III, partea 2, coord. Ladislau Gyemant și Lya Benjamin, București, Hasefer, 1999, nr. 311 și nr. 327.

14. *Vezi* <https://www.timeanddate.com/calendar/?year=1832&country=34> [18.01.2018]; de asemenea, pentru calculul datelor, de folos este și <https://www.hebcal.com>, însă aplicat pe calendarul gregorian (este necesară scăderea a 12 zile).

15. Ridicat încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea (Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țările Române în Evul Mediu*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2011, p. 402).

locuitorilor, situație din care multe așezări nu și-au revenit. Spre deosebire de Baia sau Cotnari, Ștefăneștii au păstrat un rudimentar caracter urban, cunoscând un moment de refacere, pe noi baze, după pacea de la Kuciuk-Kainargi. La câțiva ani după războiul ruso-turc încheiat în 1774, polonezul Kajetan Chrzanowski trecea prin Ștefănești, la care se referă ca la o așezare rurală, spunând însă că: „acest sat a fost cu totul distrus în timpul ultimului război, iar acum este refăcut în întregime”¹⁶. Reconstruirea așezării a căpătat de fapt o direcție nouă în anii ce au urmat, Ștefăneștii intrând astfel în rândul târgurilor pe care le considerăm de tip „nou”, asemenea altor localități de acest gen din Moldova, pe fondul transformărilor economice, sociale, dar și etnice ce au caracterizat toate orașele de la răsărit de Carpați. În condițiile unei slabe densități a orașelor în principat asistăm la un adevărat proces de urbanizare, favorizat de prevederile păcii din 1774, ce a permis treptata desprinderea economică a Principatelor de Imperiul Otoman. Din rațiuni fiscale, economice, dar și demografice, acest proces a fost încurajat de domnie, care l-a demarat, simbolic, prin înființarea Târgușorului Nicolina, de lângă Iași, cu câteva decenii mai înainte¹⁷. Nu întâmplător, noile așezări urbane au primit în limbajul epocii, inclusiv în cel administrativ, denumirea de „târgușoare”. Chiar și rușii au recunoscut noua realitate, într-o statistică efectuată de autoritățile de ocupație la începutul secolului al XIX-lea, Ștefăneștii fiind trecuți în rândul târgurilor nou formate (alături de Panciu, Sculeni, Săveni sau Podul Iloaiei) și purtând denumirea de mestechki (care s-ar traduce literal chiar prin „târgușoare”)¹⁸.

Perioada de început a noului târg Ștefănești în cadrul unui nou sistem administrativ, dat de trecerea la ținutul Iași, a coincis cu o serie de transformări. La moartea Ilincăi Palade, proprietara moșiei târgului, averea Ștefăneștilor a trecut, în martie 1814, în grija unei epitropii, care va prelua sarcina încheierii contractelor anuale cu negustorii locali, pentru ca, din 1819, arendaș să devină Ștefan Stârcea¹⁹. Această stare de provizorat nu a produs o schimbare în bine, la această situație adăugându-se, ca motiv, și situarea periferică a târgului, aflat din 1812 la graniță. Într-o prezentare din 1830, despre Ștefănești se spune că: „stare alișverișului acestui târgușor este proastă cu totul, pentru că satile fiind cu apropiere orașul Botoșanii și la o parte Eșii, adunările să fac puține, nefiind nici drum mari de trecire și mai vârtos creștinii, cât se află, au puțină marfă prin dugheni”²⁰. Dorind să transmită posesorului moșiei Ștefănești reducerea arendeii negustorilor din târg, marele logofăt Costache Conachi deplângea situația locului, fiind amenințat, în caz de nerezolvare a problemei, că va fi lăsat pustiu: „după starea ce au ajuns acel târgu acum s-ar cuveni a să mai scăde ceva, iar nu a se spori”²¹.

Raportându-ne la ținutul Iași, constatăm că Ștefăneștii se apropiau, sub raport economic și demografic, de unele din noile localități semiurbane, precum Sculeni sau Nicolina,

16. *Călători străini în Țările Române*, vol. X, partea I, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Academiei Române, 2000, p. 448.

17. Laurențiu Rădvan, *Primul târgușor din Moldova: Târgușorul Nicolina*, în *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec. XVI-jumătatea sec. XIX)*, volum editat de Laurențiu Rădvan, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 131-136.

18. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Colecția Microfilme U.R.S.S., fond 438, opis nr. 535, c. 200-201. *Mestechki*= localități urbane specifice spațiului polono-rus în secolele XVIII-XIX, cu rol de piață de schimb, locuite în special de evrei, ce beneficiau de privilegiile acordate orașelor deși aveau fizionomia unor așezări rurale (Yohanan Petrovsky-Shtern, *The Golden Age Shtetl. A New History of Jewish Life in East Europe*, Princeton University Press, 2014, p. 13).

19. Gh. Pungă, *Un catastih de venituri și cheltuieli al târgului Ștefănești (1793-1819)*, în „Ioan Neculce” (serie nouă), VIII-IX, 2002-2003, p. 216.

20. Pasajul „cât(i) se află au puțină marfă prin dugheni” este șters cu o linie (ANI, Isprăvnicia ținutului Iași, dos.nr. 224, f. 15v.).

21. *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri, 1776-1861*, seria A, *Moldova*, II, ed. Gh. Ungureanu et al., București, D.G.A.S., 1960, nr. 96, p. 152.

apărute în preajma capitalei Moldovei. De altfel, în multe din documentele Isprăvniceii ținutului Iași cele trei târgușoare sunt trecute în aceeași categorie din punct de vedere fiscal²². În cazul Ștefăneștilor, diferența era dată de suprafață, aspect edilitar și o mai mare diversitate etnică. Din punct de vedere edilitar, în prima parte a secolului al XIX-lea, se observă creșterea numărului crâșmelor și dughenelor, prezența unui han²³, a unui feredeu, o poștă și două biserici, alături de casele boierești și locuințele mai mult sau mai puțin modeste ale locuitorilor de rând, construite din lemn sau pământ, chiar și bordeie. Spre deosebire de alte târgușoare, la Ștefănești fusese introdus iluminatul public²⁴.

În schimb, un alt aspect apropia Ștefăneștii de noile târguri apărute în Moldova în prima parte a secolului al XIX-lea, cel etnic, dat de sporirea semnificativă a numărului evreilor în toate aceste așezări. Până în epoca modernă nu beneficiem de informații statistice cu privire la evreii stabiliți în Ștefănești. Atragerea acestora în Moldova s-a datorat interesului domnilor, dornici să crească numărul contribuabililor, dar și al proprietarilor de moșii, care au văzut un bun potențial economic în activitățile variate, în special comerciale, pe care evreii le desfășurau²⁵. În plus, prin atragerea de oameni, proprietarii târgului urmăreau o revitalizare a așezării, afectată de evenimentele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Numărul evreilor a oscilat, fiind influențat de diferitele mutații demografice din acea vreme. În 1798, în Ștefănești existau câteva zeci de dughene aparținând evreilor²⁶, pentru ca la 1803 să fie atestate 136 de familii, un număr destul de mare, care sugerează stabilirea lor aici de mai mulți ani²⁷. Datele statistice devin mai consistente în catagrafia din 1820, în care avem înregistrați 70 de evrei hrisovoliți²⁸, pentru ca în următoarea catagrafie, cea din 1828, să găsim informații mai precise despre numele și ocupațiile evreilor, cât și privitor la împărțirea acestora în trei stări: 17 evrei de starea a I-a, dintre care 15 sunt raiele și doi supuși străini (unul austriac și unul britanic), 21 de starea a II-a și 53 de starea a III-a; se adăugau nouă văduve²⁹. Este evident faptul că, dintre evrei, cei mai mulți au fost trecuți la starea a III-a, situație lor economică fiind modestă. Anul următor, în statistica populației orașelor și târgurilor pe 1829, sunt notate la Ștefănești 78 de familii evreiești³⁰. În fine, trei ani mai târziu, într-o statistică privitoare la numărul populației din orașele și târgurile Moldovei pentru 1832, publicată de Ecaterina Negruți, ne sunt oferite date și mai precise privitoare la familii și la slugile lor din Ștefănești: 58 de evrei și 56 de evreice, 65 de feciori și 46 fete, alături de șapte slugi și două slujnice³¹. Prin urmare, în 1832, anul evenimentelor care ne-au atras atenția, în Ștefănești se afla un număr de cca 225 de evrei,

22. A se vedea: ANI, Isprăvnicia ținutului Iași, dos.nr. 224, f. 15v; dos.nr. 203, f. 3.

23. La hanul din Ștefănești poposeau negustori ce veneau din Camenița sau Hotin (Gh. Pungă, *Contribuții documentare privind evoluția târgului Ștefănești (sec. XV-XVII)*, în *AIIX*, XV (1978), p. 287)

24. La 1820, sunt atestați ca fanaragii Toma și Ion care, cel mai probabil, asigurau iluminatul cu ajutorul lumânărilor (*Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845)*, vol. II, *Ținutul Iași*, partea 1 (1820), editat de Marius Adumitroaiei, Mircea Ciubotaru și Silviu Văcaru, Iași, Casa Editorială Demiurg Plus, 2013, p. 23).

25. Dumitru Ivănescu, *Populația evreiască din orașele și târgurile Moldovei între 1774-1859*, în Dumitru Vitcu, Dumitru Ivănescu, Cătălin Turliuc, *Modernizare și construcție națională în România*, Iași, Editura Junimea, 2002, p. 57

26. Gh. Pungă, *Noi informații privind comunitatea evreilor din târgul Ștefănești*, în „*Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*”, III, București, Hasefer, 1998, p. 112.

27. *Ibidem*; Corneliu Istrati, *Condica Visteriei Moldovei la 1803*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2010, p. 266.

28. Aici găsim trecuți, fără menționarea vreunui nume, 70 de evrei hrisovoliți, ce își aveau „hrana lor cu câmpu, meșteșugu și chirii” (*Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845)*. *Ținutul Iași*, p. 25).

29. Vezi în *Izvoare statistice privind mutațiile demografice la est de Carpați în secolele XIX-XX*, ediție de Cătălin Turliuc, Mihai Ștefan-Ceaușu, Dumitru Vitcu, Iași, Editura Junimea, 2011, p. 55.

30. *Catagrafia Fiscală a Moldovei din anul 1831*, editat de Corneliu Istrati, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 61.

31. A se vedea anexa nr. 6 din Ecaterina Negruți, *Structura demografică orașelor și târgurilor din Moldova (1800-1859)*, Iași, Fundația Academică „A. D. Xenopol” Iași, 1997.

în creștere față de numărul celor înregistrați în statisticile anterioare. Dintr-o statistică ulterioară, realizată cinci ani mai târziu, aflăm că mulți dintre evrei erau veniți din afara Moldovei: aproape o treime din cei 69 de capi de familie recenzați atunci erau sosiți aici din Prusia, Austria, Polonia, de dincolo de Prut, unul chiar din Franța³².

Dar din ce trăiau și cu ce se ocupau evreii din Ștefănești? Mulți trăiau din mici meșteșuguri, activând ca olari, ciubotari, croitori³³ sau cojocari³⁴. Din secolul al XVIII-lea se constată o intensificare a producerii de alcool în Moldova. Crește numărul velnițelor, atât pe moșii, cât și în târguri. Ca materie primă erau folosite grânele, iar creșterea producției acestora după 1774 a avut, printre altele, drept consecință și intensificarea producției de alcool³⁵. Evreii sosiți în Moldova erau familiarizați cu aceste practici (producție și vânzare) încă din teritoriile de origine³⁶. Chiar și domnia i-a încurajat, pentru a spori mult necesarele venituri ce intrau în visteria țării. Alexandru Moruzi, în mai 1804, îi oprea pe evrei de la arendarea de moșii, însă nu și de la „orânda băuturii”³⁷. Date mai precise în privința evreilor care se ocupau cu vânzarea de alcool avem după 1830, când se realizează o serie de înregistrări fiscale, care notau ocupația fiecărui negustor³⁸. La Ștefănești, printre evreii care practicau în 1831 comerțul cu alcool îi găsim pe: Haim – fiul lui Șmil, Haim – fiul lui Avram, Ițic – fiul lui Marin, Ițic – fiul lui Iosip, Herșcu Leibovici, Solomon – fiul lui Leiba și Leiba – ginerele lui Șepșa, toți din starea a III-a³⁹.

Această activitate a provocat și neînțelegeri, mai ales în privința arendei rachiului, între posesorul moșiei Ștefănești, Todorachi Grecinschi, și negustorii evrei. Grecinschi dorea să sporească prețul arendei de la 5000 la 7000 lei⁴⁰, intenție urmată de o sumedenie de plângeri ale evreilor, în mai 1832, marele logofăt C. Conachi sfătuindu-l pe arendaș să scadă din pretențiile sale⁴¹. Conflictul s-a încheiat în același an printr-o decizie a Judecătoriei ținutului Iași, care a stabilit, la 24 noiembrie 1832, o sumă de 6000 lei pentru arenda rachiului, negustorii urmând „să fie slobozi în vânzarea rachiului, fără supărare mai mult dinspre dumnealui posăsorul”⁴².

Majoritatea caselor cu dughene evreiești se aflau la strada principală (la „Uliță” – Ulița Mare), care traversa așezarea de la nord la sud⁴³. Făcute din pământ și lemn, de dimensiuni mici, unele case aveau curte cu grajduri, hambare și bucătării⁴⁴. Acest aspect al Ștefăneștilor apropia târgul de mahalalele din orașele mari, cum sunt Iașii, unde locuirea de la periferie nu era deloc densă, având un caracter semi-rural⁴⁵. Modul neorganizat în care aceste case și dughene erau construite favoriza în orice moment declanșarea unor incendii, așa cum multe au fost prin orașele și târgurile din Moldova acelei vremi⁴⁶. Tot la Ulița Mare se

32. Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 113.

33. Vezi statisticile ce fac referire la croitorii din târgul Ștefănești în: ANI, Isprăvnicia Ținutului Iași, dos. nr 593, f.8v.

34. Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 113.

35. Alexandru I. Gonța, Începutul industriei alcoolului în Moldova feudală, în AIIAX, VIII, 1971, p. 145.

36. Nicolae Iorga, *Istoria evreilor în țerile noastre, extras din AARMSI*, seria II, tom. XXXVI, București, 1913, p. 182.

37. *Manualul Administrativ al Principatului Moldovei*, tom I, 1855, p. 525.

38. I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București, 1934, p. 203.

39. ANI, Isprăvnicia Ținutului Iași, dos. nr 339, f. 18v.

40. Gh. Pungă, *Noi contribuții privind istoria târgului Ștefănești (sec. XVIII-mijlocul sec. XIX)*, în AIIAI, XVII, 1980, p. 336.

41. *Documente privitoare la istoria economică a României*, nr. 96, p. 152.

42. ANI, Documente, 829/4, f. 1.

43. O astfel de uliță, cu un traseu drept, se găsea și în Târgușorul Nicolina (Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p. 133).

44. Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 340.

45. Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p. 135.

46. Numeroase orașe și târguri s-au confruntat cu incendii în prima jumătate a secolului al XIX-lea, violența unora distrugând parțial fondul locativ din respectivele așezări (Silviu Văcaru, *Noi informații cu privire la dezvoltarea urbanistică a orașelor și târgurilor din Moldova la jumătatea secolului al XIX-lea*, în *Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc*, loc. cit., p. 337).

găseau și sinagogile și școala evreiască⁴⁷, unde activau rabinii Sulim și Meirzet, alături de omul de serviciu, Moș ceauș, toți menționați printre evreii hrisovoliți, la 1820⁴⁸.

O privire mai atentă trebuie aruncată asupra autorităților locale. Înainte de Regulamentul Organic, în Ștefănești se afla – la fel ca în alte târguri moldovene – un *căpitan de târg*, rânduit de hătmănie⁴⁹. Catagrafia din 1820 îl pomenește în funcția de căpitan la Ștefănești pe un anume Sava⁵⁰, căruia i se alăturau câțiva slujbași numiți de proprietar, ale cărui interese le apărau. După 1830, locul căpitanului este luat de unul sau doi comisari, cu toate că – din inerție – aceștia apar uneori numiți în surse tot căpitani⁵¹. Comisarului îi reveneau sarcini importante de rezolvat, printre care cercetarea pricinilor minore dintre locuitorii târgului, prevenirea unor epidemii⁵² sau asigurarea pazei împotriva furturilor. În această ultimă privință, unele umbre apasă imaginea comisarilor implicați în evenimentele din septembrie 1832. Cu mai bine de o lună în urmă, pe 10 august, Anghel Baron căpitan cumpărase câteva mărfuri în Ștefănești (printre care și tutun turcesc), după care ar fi fost jefuit de bunuri și de cai. Bănuielile s-au îndreptat spre un anume Manolache Lungu care, împreună cu complicitii săi, este prins de comisarii Teodor Drăghici și Teodosie Bosie, „ce-i zic și Vameș”. Deși hoții au fost puși sub pază la comisari „prin chipurile ci au mijlocit dumnealor, luându rușfaturi s-au făcut că i-au scăpat, după ce l-au ținut 3 zile”. Baron înaintează jalbă autorităților de la Iași, să se cerceteze „că de când sînt rânduiți acești comisari și privighetoriul di acum, neconținut să urmiază prădăciuni, trecând totdeauna de piste Prut feliuri de oamini”⁵³. Din aceeași zi, datează plângerea altui om din Ștefănești, Dimitrache Hriste, căruia în aceeași perioadă i se prădase casa, furându-i-se o ladă cu argintării, giuvaieuri, straie și ciubote nemțești, în valoare de 300 de galbeni, fiind și alții jefuiți în târgușor. Povestea se repetă, hoții sunt prinși și făcuți scăpați de aceiași comisari⁵⁴. Pe 16 august, Departamentul Dinlăuntru scria Isprăvniciei de Iași, nemulțumit că ispravnicul „au cutezat a rândui comisari fără știria departamentului și fără a fi de competenția ei și mai ales așa fel de oameni de nimic”⁵⁵.

Prin urmare, asupra comisarilor existau unele bănuieli de comportament nepotrivit, cele două jalbe amintite sugerând că în târg nemulțumirile se acumulasă, acestea răbufnind în sânul comunității evreiești în noaptea în care se sărbătorea Yom Kippur. Ulterior, comisarii vor fi schimbați, dar situația nu s-a schimbat în bine. Dintr-o adresă a Isprăvniciei ținutului Iași, din 8 februarie 1834, către noul comisar de Ștefănești, Costachi Vartic, reiese că „din jăluirile boierilor și negustorilor jidovi și creștini din acest târgușor Ștefănești li se pricinuieste prădăciune”, acesta din urmă fiind acuzat de „mare molăciune”. Supărarea ispravnicului era cu atât mai mare cu cât comisarul fusese însărcinat cu aceste îndatoriri cu un an înainte, iar acesta nu făcuse nimic notabil⁵⁶. În ianuarie 1835, îl găsim pe „dumnealui stolnicul Neculae Chedru”, rânduit comisar al târgului Ștefănești⁵⁷.

47. Gh. Pungă, *Noi informații privind comunitatea evreilor*, p. 112.

48. Ioan Caproșu, Gh. Pungă, *Două catagrafii ale evreilor din târgul Ștefănești*, în „Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae”, II, București, Editura Hasefer, 1997, p. 114.

49. Vezi și Gh. Pungă, *Noi contribuții privind istoria târgului Ștefănești*, p. 339.

50. *Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845). Ținutul Iași*, p. 25.

51. Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p.161-162.

52. Serdarul Ștefan Stârcea, vechilul moșiei, cerea la un moment dat comisarului „să fie cu priveghere mari pentru paza ciumii, întărind străjile împregiurul târgului” (Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 339).

53. ANI, Isprăvnicia Ținutului Iași, dos. nr. 416/1832, f. 3

54. *Ibidem*, dos. nr. 416/1832, 4-4v.

55. *Ibidem*, f. 1.

56. *Ibidem*, dos. nr. 1231, f. 1.

57. *Ibidem*, dos. nr. 1556, f. 2.

Aceste informații ne permit să ajungem la concluzia că la baza nemulțumirilor comunității evreiești din Ștefănești a stat comportamentul abuziv al comisarilor din târg. De altfel, în perioada regulamentară, domnia era adesea nemulțumită de activitatea acestor comisari, Mihail Sturza însuși plângându-se de incompetența funcționarilor din târguri⁵⁸. S-au înregistrat numeroase cazuri de neînțelegeri între administrație și negustorii din târguri, cei din urmă fiind nemulțumiți de persecuțiile și atacurile nejustificate ale comisarilor⁵⁹. O altă acuzație care li se aducea comisarilor era lipsa măsurilor împotriva speculanților, precum cei care treceau din târgușoare în Iași, vânzând produse la suprapreț, „fără să fie opriți la rohatce sau neîngăduiți de acei sub nume de comisari ai Isprăvniciei, ca unii ce se mituiesc cu bani și tot felul de produse și lucruri, de către precupeți”⁶⁰. Documentele evidențiază conflicte între târgoveți și comisari și în alte târgușoare din ținutul Iași, precum la Lespezi⁶¹, Târgușorul de peste apa Nicolinei⁶² și Podul Iloaiei⁶³. De cele mai multe ori, pedepsele pentru abuzurile făcute de comisari se rezumau la simple despăgubiri către victime sau la amenzi⁶⁴. Un posibil motiv al acestor excese ține de faptul că remunerația comisarilor era derizorie (lefuri hotărâte de Vistierie, cuprinse între 100 și 150 lei), în unele cazuri lipsind cu totul⁶⁵, beneficiind totuși de scutire de dări⁶⁶.

Personaje implicate

Din păcate, cel mai puțin știm despre principalul personaj, comisarul Teodosie Bosie. El apare și cu funcția de sameș la Ștefănești⁶⁷, în virtutea căreia încasa taxele din târg. După nume, trebuie să fi aparținut familiei Bosie, însă nu am putut încă stabili o legătură cu mult mai cunoscutul Ștefan Bosie, ctitorul bisericii Sf. Spiridon din Iași, cu familia Bosie din zona Fălciului sau Bosie din Basarabia⁶⁸. Celălalt comisar, polcovnicul Theodor Drăghici, provenea dintr-o familie mai mică, probabil dintr-una din cele patru neamuri Drăghici, despre care scrie Constantin Sion în cunoscuta sa arhondologie⁶⁹. În catagrafia din 1820, îl aflăm tot ca polcovnic, șezător în satul Stâncești și socotit „omul vornicului Alecu Calimah”⁷⁰.

Ispravnicul Iorgu Stavru apare și ca Iorgu Stavăr, derivat de Sion din greul Stavăr, venit la 1782 cu Alex. Mavrocordat în Moldova, unde a devenit sluger și ispravnic. Acesta ar fi avut doi fii: Mihalachi și Iorgu. Cel din urmă, care ne interesează, a devenit medelnicer la 1813, slujind cu fratele său în vistierie până la 1820. După 1821 a fost ispravnic de Iași în mai multe rânduri, din 1823 ban, apoi la 1840 agă, pe când era tot ispravnic. Despre el Sion spune: „omul acesta au fost vrednicși cinstit; din toată isprăvnicia ce-au avut, au murit sărac și l-au îngropat cu milostenii; n-au fost însurat, decât cu o țiitoare au făcut un băiet

58. Adrian Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între 1832 și 1862(III)*, în *AIIAI*, XXI, 1984, p. 205.

59. Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p. 161.

60. *Documente privitoare la istoria economică a României*, nr. 265, p. 394.

61. *Ibidem*, nr. 163, p. 256.

62. ANI, Isprăvnicia ținutului Iași, dos. nr. 3726, f. 1 r.-4 v.

63. *Documente privitoare la istoria economică a României*, nr. 195, p. 290.

64. Mihail Galan, *Organizarea justiției moldovene în timpul ocupației rusești din anii 1828-1834*, în „Întregiri. Buletinul Institutului de Istoria Vechiului Drept Românesc”, ed. Nicolae Iorga, Iași, 1938, p. 150.

65. Precum în târgușoarele de lângă Iași (ANI, Secretariatul de Stat, dos. nr. 1970/1855, f. 2 r.).

66. Ecaterina Negruți-Munteanu, *Reforma sistemului de recrutare a breslelor de slujitori în vremea lui Ioan Sandu Sturza Voievod*, în *AIIAX*, 1964, p. 130.

67. ANI, Isprăvnicia ținutului Iași, dos. nr. 392, f. 4.

68. Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane*, ed. Ștefan S. Gorovei et al., București, Editura Minerva, 1973, p. 24.

69. *Ibidem*, p. 68-71.

70. *Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845)*, vol. VII, Ținutul Botoșani, partea 1 (1820), editat de Mircea Ciubotaru, Sorin Grigoruță și Silviu Văcaru, Iași, Casa Editorială Demiurg Plus, 2014, p. 263.

Costachi și l-au făcut Mihai vodă clucer sau sluger, că l-au slujit în canțileria direcției sale”⁷¹.

Bran, comandantul roții a doua a Miliției, este Iancu Bran căpitanul, care mai apare în dosarele Isprăvniceii Iași. La Sion, se spune că familia sa era originară din ținutul Putnei, cu un sluger Bran ridicat la boierie în vremea lui Alex. Moruzi. Dintre fiii săi, Iancu, cel mai mic, a intrat în Miliția pământeană și a ajuns maior⁷².

În cazul generalului Simeon Nichitici Starov, merită să menționăm un amănunt din biografia sa. Pe când se afla cantonat la Chișinău în 1822, cu regimentul 33 Jäger pe care îl conducea, acesta l-a provocat la un bal pe Pușchin la duel. Un ofițer din subordinea lui Starov comandase un cadril, însă poetul a plusat cu bani și a cerut și obținut de la orchestră o mazurcă. Starov, pe atunci locotenent-colonel, ar fi sărit pentru a apăra onoarea ofițerului său. Deși cu 19 de ani mai în vârstă decât Pușchin și fiind un cunoscut duelist, Starov nu a fost refuzat (Pușchin era la al treilea său duel). Pe 6 ianuarie 1822, cei doi s-au confruntat pe un aprig viscol, ratând primele două serii de trageri. În acest context, Starov a fost convins să se împace cu marele poet, complimentându-l cu vorbele: „ești la fel de bun când stai în bătaia gloanțelor precum scrii”⁷³.

În fine, la nivelul personajelor locale, pe Ilie Hanganul, cel de la care a plecat conflictul dintre evrei și comisar, îl întâlnim și „Izvod de tot numărul locuitorilor creștini și a evreilor ce să află în târgul Ștefănești”, din anul 1828, unde face parte din categoria birnicilor de starea a II-a⁷⁴. Cafegiul Costache Chicuș apare într-o statistică din 1832, fiind trecut ca negustor creștin de starea a III-a⁷⁵. Iancu sticlar, cel care l-a înjurat pe comisar, apare în statistica din 1828 ca negustor de starea a II-a⁷⁶.

Din alte surse din epocă, știm că evenimente precum cele de la Ștefănești nu erau singulare. Concurența în creștere cu negustorii și meșterii evrei îi nemulțumea pe cei creștini, la fel cum evreii erau deranjați de abuzurile autorităților, cel mai adesea corupte și ineficiente. Episodul amintit se adaugă astfel micilor tensiuni care frământau comunitățile locale, care uneori căpătau trăsături violente.

Ulterior, evreii din Ștefănești și-au adus o contribuție importantă la comunitatea iudaică din Moldova și din România. Numărul evreilor din micul târg de pe malul Prutului a crescut, în 1859 fiind deja înregistrați aproape 1500 de persoane, pentru ca la 1899 aici să fie puțin sub 2400 de evrei. Declarați adepți ai lui Israel Baal Șem Tov, rabinii de aici au întemeiat cunoscuta Curte rabinică din Ștefănești, centru hasidic care și-a avut un sediu reprezentativ la Iași, loc atrăgător de numeroși pelerini⁷⁷.

71. Constantin Sion, op. cit., p. 255.

72. *Ibidem*, p. 28.

73. Ю. М. Лотман, Быт и традициирусскогодворянства (XVIII-начало XIX века), Санкт-Петербург, «Искусство — СПб», 1994, p. 166 [<http://ninaus.ru/data/files/irl/lotman.pdf>, 22.01.2018].

<https://www.kp.md/daily/26534.4/3551293/> and http://nemceva.kolomna-gimn8.edumsko.ru/uploads/8000/28102/persona/folders/Besedy_o_russkoj_kul_ture_Lotman.pdf

74. ANI, Colecția Litere, T/9, f. 93.

75. ANI, Isprăvnicia ținutului Iași, dos. nr. 224, f. 6.

76. ANI, Colecția Litere, T/9, f. 96 r.

77. Ion Mitican, *Evreii din Târgu Cucului de altădată. Câteva aduceri aminte*, Iași, Tehnopress, 2007, p. 207.

Anexe

1. 23 septembrie 1832

[f. 6r.] Copii întocma de pi ce adivarată

Mărturii ci dăm noi cei mai gios iscăliții asupra pricinii de zurba ci au avut jădovii cu comisari din Ștefănești, Theodosă Bosăi și cu oșteni, atât întâi noapte și al doile vineri pe lângă școla (?), zî la 21 și la 23 a lunii lui săpt(em)v(rie).

Acum la 21 a curgătoarei lu(n)i săpt(em)v(rie) noapte, pe la 4 ceasuri, mercuri spre gioi, mergâ(n)d D. comisariul Bosăi dimpreun cu udru ofițeri și cu zăcii soldaț cu straja. Și trecând pe lângă havra jădovască, au văzut pe un Ilii Hanganu creștin în lăuntru havrii aprizâ(n)d și tăind mucurili la lumânările jidovești și pretăzind ca cum ar fi un ponomari la o sfântă biserică creștiniască. Și neputând suferi straja, văzând lucru nelegiuit, l-au chemat afară d(umnealui) comisari pe numitul Hangan și l-au luat străjerii și dipărtându-să ca di trizăci pași de havră, au început a iurdisi⁷⁸ jădovi din havră afară și au încungiurat straja începând a sudui pe comisari de legi și făcându-l calic și talhari, zăcându-i că ari noroc di oșteni, căci de n-ar fi ei l-ar faci în patru mii de bucăț.

Cari cuvinti era tari di crezut că tocma așa s-ar fi întâmplat precum să vedi pornire lor. Și zăcând d(umnealui) comisariul să să tragă straja înapoi, să margă, și au început a să tragi. Iar jădovii dacă au văzut că fug străjării, mai tari s-au întărit, luând pari di prin garduri și înbulzând peste trii suti trei suti⁷⁹ de jădovi asupra străjărilor bătându-i atât pe străjări, cât și pe comisariul, i-au dat doîo lovitori de pari piste spati și îngrozându-să comisariul au fugit și rămâind udruofițeri și cu soldații, dintre cari trei soldaț, apucându-i jădovii la mijloc și bătându-i foarte rău luându-li și puștili de la dâșii: 3 puști și la o pușcă străcându-i și stratul, cari oștenii abe au scăpat cu zâlii. Și cerând de la udruofițer să le dei soldat pentru privegheri lumânărilor în havră, cum și pre un preut bătrân Stefan sălindu-l și suduindu-l ca să margă el să li fii de priveghire [f. 6v.] asupra lumânărilor în havră. Și multi cuvinti ocărătoari zăcând asupra creștinilor căutând în toati părțili pe comisariul și pe udruofițări ca să-i ucigă. Aceste am văzut și am auzând și mărturisâm în frica lui Dumnezeu că întocma s-au întâmplat atunce noapte.

Și mai facem arătari prin această mărturii ci de-al doile întâmplari, vineri pe lângă amiază la 23 a următoarei lui săpt(em)v(rie) dum(nea)lui comisariul Theodosă Bosăi viind de acasă la uliță și mergâ(n)d spre cafineoa ci avem aici, au început a străga cățva jădovi de la o dughiană ci era ei adunaț ca să margă acolo. Și numitul comisari n-au vroit ca să margă temându-să ca să nu-l ucigă, și au mers spre cafine. Iar trei dintre jădovi s-au luat după d. suduindu-l foarte urât, zăcându-i că de acum înnainte să-ș caute loc de groapă că n-are chip di scăpari, cu sudălmi de legi, de mamă, făcându-l câine, porc, calicși talhari. Iar numitul comisari n-au răspuns nemică, decât au fugit și rămâind du(nea)lui po(l)covnic Theodor Drăghici, tovarășul comisariului li-au zăs să conteniască cu acest feliu de ocări atingătoare de cinste. Și în sfârșit l-au suduit și pe d(umnealui) aceștii, anume Iancu steclaru, Haimu Poliț și Buium jădovi. Cari noi prin aceasta mărturisâm în frica lui Dumnezău că așa s-au întâmplat și vom răspundi ori undi vom fi întrebaț.

Și spre încredințari am iscălit însuș cu mâinili noastre.

1832, săpt(em)v(rie) 23

78. Cu sens de a se repezi.

79. Se repetă în text

ero(monah) Ștefan duhovnic
 Ștefan Bobulescu
 erei Vasăliot Sfeti Gheorghii
 Gheorghii Macotă
 Neculai Gheorghiu
 Dumitrachi Dediu
 Dumitrachi Anastasă
 Gheorghii sân Nicăi
 Marturi întâmplării piste (?) de noapte săp(temv)r(ie) 21:
 cuți Gavril Pricop
 Theodor Drăghici
 cuți Ion Blaj
 Crăste, sân Sava, armanu
 Garabet armanu
 Ștefan armanu
 Ghiorghii a Floci
 Gheorghii Mihăncescu
 Enuții a Savii
 Costachi Chicuș, cafigiu
 Pentru întâmplări de la 23 săpt(em)v(rie)

2. 16 octombrie 1832

[F. 1r.] Comandiriul roții 2 a străjii pământești

No. 43

1832 oct(om)vrie 16

[în stanga:] Târgușoru Fălticeniei

Să i si răspundă că viindu și ecselenția sa D. ghegeneral Starovu aice la Ștefănești și intrându în cercetare împreună cu mine, banul Stavru, în pricina gălcevii urmate între străjării pământești și între jidovi la școală și împăceluindu-si pricina între amândoă părți. Mijlocindu evreei cu rugăminte să li si facă ertare greșălii lor și s-au dat ascultare di cătră ecselenția sa și s-au ertat, făgăduindu că altădată nici va mai întâmpla o asămine faptă. Iar învinovățirea si socotești mai multu a comisariului Theodosie, care au îndemnat pe soldați de au intrat în școală.

Stavru

Oct(om)v(rie) 17

[în dreapta:] Cătră cinstitu D. boeriul banu Iorgu Stavru, ispra(vni)c țin(u)tu Eșii

După oțnoșanie dumitali din 12 a aceștii luni, supt no. 3541, eu am așteptat până astăzi venire dum(i)tali aice în Ștefănești spre a faci slesfie⁸⁰ în pricina urmată între jâdovii de aice cu cinurile degios și comisariul rânduut di un an pus, fiindu că vreme nu m-au ertat a zăbovi mai mult aice a te aștepta pe dum(nea)ta din pricină că mă grăbescu de a mergi în sus pe margine pentru gătare smotrului ce ari a faci el, enspectorul străjii pământești D. ghegeneral maior și cavaler Starov pe la toate posturile de pe margine unde să află așăzati cinurile oștinești din comanda mie încredințată. Eu am cinste ai aduci la știința dumitali

80. Rusism, cu sensul de cercetare.

împregiurările arătate care m-au (f. 1v.) sălit a mă porni astăzi și mă oprescu de a sta mai mult aice ca să intru în slesfie pomenită până la întoarcire me iarăș înapoi care cred că nu poati urma mai în grabă, decât piste 15 sau mult 20 zile. Iar la întâmplari când dum(nea)ta vei socoti că această slesfie nu poate ave îngăduire până la întoarcire me, apoi vei binevoi a te adresarisî la locul de cuviință ca să însămnezi din ofițiu în locul meu.

Starșii zăidnii comandir Bran

3. 17 octombrie 1832

[F. 3r.] „Noi cii mai gios iscăliții în limba evreiască dăm această cvitanție la mâna undrofițariului Alicsandru din roata al doile, că pentru pricina gălcevii ce s-au urmat între noi și între miliția pământescă la școala jidoviască din pricina comisariului ot Ștefănești și după cercetarea ci s-au făcut, atât di cătră ecselecția sa dom(nul) ghegeneral maioru și cavaleriu Starovu și di cătră D. ispravnicu di Eș, banul Stavru, aflându-si amândoi în Ștefănești, am năzuit cu rugăciune atât cătră Ecselenția sa, câtu și cătră dum(nealui) banul Stavru di s-au trecut cu viderea greșala noastră. Și de acum înnainte, toate pretențiile din partea noastră rămân fără niciun temei. Și orici jalobă si va arata din partea noastră întru aceasta pricină se va priimi ca o hârtie albă și neascultată. Și pentru mai adivărată credinți ni-am iscălit evriești, asămine și din partea străjărilor pământești ce au fostu la gălciavă”.

1832 oct(omvrie) 17

[semnături evreiești]